

Partizansko školstvo u Istri

Uvod

Valentina Milohanić, prof.
Osnovna škola Tar-Vabriga

Istra je bila pod talijanskom vlašću od 1918. godine te je time započela talijanizacija hrvatskog školstva u Istri. Hrvatski i slovenski učitelji dobivali su otkaze, progonjeni su ili preseljeni u Jugoslaviju, hrvatske su škole zatvorene i postale talijanske. Iz Italije su stizali talijanski učitelji koji su zamijenili hrvatske i slovenske učitelje. Provođenjem tzv. Genitelove reforme 1923. godine i uvođenjem talijanskog jezika od prvog razreda započela je potpuna talijanizacija hrvatskog školstva u Istri koja je dovršena do školske godine 1927./1928. Tom su reformom ukinuti hrvatski i slovenski jezik kao nastavni jezici. (1)

S obzirom na dugogodišnju zabranu upotrebe hrvatskog jezika i talijanizaciju, ponovna uspostava hrvatskog školstva u Istri bila je važno političko pitanje.

Nakon kapitulacije Italije 8. rujna 1943. godine vlast su preuzeli narodnooslobodilački odbori (NOO-i). Okružni NOO za Istru sazvaio je zasjedanje Sabora istarskih narodnih predstavnika u Pazinu na kojem je 26. rujna 1943. donesena odluka o odvajanju Istre iz Italije i priključenju Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji, te da se što prije treba pristupiti otvaranju hrvatskih škola. (2) Time su stvoreni preduvjeti za obnovu hrvatskog školstva u Istri.

Postoji niz dokumenata koji prikazuju napor i ulogu aktivista NOP-a u obnovi hrvatskog školstva u Istri. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu objavio je ukupno je 106 dokumenata u tri sveska koji su nastali na temelju rada prosvjetnih odjela kotarskih, okružnih i Oblasnog NOO-a za Istru, ali i pojedinih aktivista prosvjetnih radnika NOP-a.

Razvoj školstva u NOB-u

Dražen Vlahov koji je objavio tri sveska dokumenata za povijest partizanskog školstva u Istri razlikuje nekoliko razvojnih etapa u razvoju školstva u Hrvatskoj u NOB-u:

1. etapa: Antifašističke organizacije inicirale su osnivanje prosvjetne službe kroz organizaciju kulturno-propagandnih priredaba i propagandu o NOP-u.
2. etapa: Inicijativni odbor ZAVNOH-a izradio je upute za razvitak kulturno-

prosvjetnog rada te poslao zahtjev da svaki NOO obrazuje svoj kulturno-prosvjetni odbor.

3. etapa: Izrada uputa za organizaciju prosvjetnog rada nakon II. zasjedanja ZAVNOH-a koje je Prosvjetni odjel ZAVNOH-a dostavio svim NOO-ima.
4. etapa: Organizacija prosvjetnih odjela kao posebnih odjela unutar NOO-a.

Razvoj školstva u Istri u vrijeme NOB-a razlikuje se od drugih krajeva Hrvatske te Dražen Vlahov razlikuje tri etape razvoja.

Etape razvoja školstva u Istri:

1. etapa: Antifašističke organizacije imale su važnu ulogu u inicijativi organizacije školstva nakon općenarodnog ustanka u rujnu 1943. godine.
2. etapa: Organizacija prve okružne prosvjetne konferencije za okrug Buzet u veljači 1944. nakon čega se djelatnost škola čvršće povezivala uz NOO te stvaranje kadrovskih i materijalnih uvjeta za organizaciju prosvjetnih odjela u okviru NOO-a.
3. etapa: Osnutak Oblasnog prosvjetnog odjela krajem svibnja i početkom lipnja 1944. kao posebne organizacije unutar NOO-a.

S obzirom na karakteristike razvoja školstva u Istri tijekom NOB-a, može se izdvojiti i 4. etapa razvoja kad je većina prosvjetnih radnika napustila Istru zbog nemogućih uvjeta rada i otišla u Čabar u Gorskom kotaru gdje su nastavili s organizacijom učiteljskih tečajeva.

4. etapa: Odlazak prosvjetnih radnika u Čabar i organizacija učiteljskih tečajeva studenom 1944. godine.

1. etapa (rujan 1943. – veljača 1944.)

Na sjednici Pokrajinskog NOO-a za Istru 26. rujna 1943. zahtijevalo se ponovno otvaranje hrvatskih škola što je bio početak 1. etape razvoja školstva u Istri u NOB-u. Hrvatsko školstvo u Istri imalo je velikih problema o čemu svjedoči sljedeći zapis delegata Jakova Blaževića CK KPH-a i ZAVNOH-a: *...”da je najbitnije potrebno prići organizaciji hrvatskog školstva u Istri (...) nedostatak učitelja koji znadu hrvatski jezik, dok u Hrv. primorju ima mnogo omladine s par razreda gimnazije ili činovnika odanih borbi koji bi mogli da uspješno vrše učiteljske dužnosti u Istri” pa Prosvjetni odjel ZAVNOH-a treba da “što više učitelja, što prije pošalje u Istru”* Jakov Blažević, delegat CK KPH i ZAVNOH-a...

Nakon 6. ofenzive u listopadu 1943. povećao se broj Istrijana u NOV-u te su osnovane čete, bataljuni i brigade. U prvim danima NOP-a nije se moglo pristupiti organizaciji školstva zbog nedostatka učitelja. Iako je skoro svako selo imalo školu, nije bilo nijednog hrvatskog učitelja, već su postojali samo talijanski učitelji. Počele su se otvarati partizanske škole u kojima su djecu poučavali nestručni učitelji koji su najčešće bili odbornici ili malo pismeniji seljaci što se nastavilo do početka 1944. (3) Takva hrvatska škola otvorena je u Brgudcu sredinom prosinca 1943. u kojoj je radio seoski odbornik Mate Brajković. (4) Prema dokumentu iz veljače 1944. takve škole koje su otvorili seljaci u bužetskom okrugu bile su i u selima Račja Vas, Brest, Prapoče, Račića i Cunj jer *narod nas ne čeka.*

Prvi dokument koji je značajan za povijest školstva u Istri u vrijeme NOB-a je dokument koji je uputio Prosvjetni odjel ZAVNOH-a Oblasnom NOO-u Istre 28. siječnja 1944., a u kojem se najavljuje dolazak prvog učitelja Antuna Hosta u Istru. Njegov je dolazak početkom veljače 1944. označio početak planskog i stručnog rada na organizaciji školstva u Istri. Prosvjetni su rad trebale provoditi pionirske organizacije kroz analfabetske tečajeve, prosvjetna predavanja i štampu. Prosvjetni referent Antun Host je u Sv. Donatu nedaleko od Buzeta 20. veljače 1944. otvorio prvu hrvatsku školu Istri u zgradi bivše talijanske osnovne škole.

2. etapa (veljača 1944. – svibanj/lipanj 1944.)

Nakon što je u Buzetu oko 20. veljače osnovan prvi Okružni NOO Buzet, već je 22. veljače organizirana okružna prosvjetna konferencija za Buzet na kojoj je donesen zaključak da treba stvoriti učiteljski kadar kroz kratke učiteljske tečajeve te je počela dru-

ga etapa razvoja školstva. Na prosvjetnoj konferenciji raspravljalo se o političkoj situaciji u Istri, izneseni su izvještaji i referati kotarskih povjerenika, raspravljali su o izvještajima i dogovorili smjernice rada.

Jedan od glavnih problema u Istri bilo je nepoznavanje hrvatskoga jezika, naime, Hrvati u Istri govorili su svojim dijalektom koji je bio mješavina hrvatsko-talijanskog jezika. Kako bi se poboljšale jezične prilike u Istri, pročelnik Prosvjetnog odjela NOO-a za Istru smatrao je da bi trebalo organizirati analfabetske tečajeve radi stjecanja osnovnog znanja pismenosti i računanja, pionirske organizacije, osnovne škole s minimalnim programom nastave, tečajeve za narodne učitelje kako bi se stvorio osnovni kadar narodnih učitelja.

U izvještaju o prosvjetnim prilikama na području iz Okružnog NOO-a za Buzet ovako je opisan stav o školama:

...Narod cijeloga Okruga, osim fašističkih gnijezda, vrlo je sklon N.O.P.-u. Upravo žudi za školama, jer je željan učiti svoj materinji jezik, te mnoga sela traže od N.O.O.-a prave narodne učitelje te otvaranje škola ili tečajeva. Narod je više sklon održavanju tečajeva za odrasle, jer za otvaranje škola sa redovitom obukom po nastavnom programu za sada je još dosta teško, s obzirom na teror fašističkih bandi, koje su još rasute po mnogim istarskim mjestima. U mnogim mjestima narod je sam otvorio tečajeve, a poučavaju pismeni seljaci...

NOO je odobrio prvi analfabetski tečaj u okrugu Buzet za opismenjavanje koji je pohađalo 55 omladinaca i omladinki, a u kojem je radio omladinac srednjoškolar Vazmoslav Gržalja. Na sjednici Oblasnog NOO-a za Istru koja je održana 21. – 23. travnja 1944. Antun Host je imenovan za prosvjetnog referenta za Pazin te je imao zadatak da pokrene prosvjetni rad u okrugu Pazin. On je početkom travnja organizirao tečaj u okrugu Pazin. U Istru su u proljeće stigli učitelji Davorka Širola, Pero Žmak i Slavko Brozović. Krajem svibnja je Žmak postao prosvjetni referent za okrug Pula, Host za okrug Buzet, a Brozović za okrug Pazin. Mogućnost za prosvjetni rad postojala je u okruzima Buzet i Pazin, u kotarevima Buje, Umag, Poreč i Tinjan rad je bio nemoguć jer su postojali špijunaža i silni napadi neprijatelja, dok za okrug Pula nije bilo podataka u trenutku pisanja izvještaja.

Učiteljski tečajevi

Kako bi se započelo sa stvaranjem nastavnickog kadra koji bi radio u istarskim školama, organizirani su učiteljski tečajevi. Antun Host organizirao je i vodio prvi učiteljski tečaj s 12 omladinaca u trajanju od 15 dana. Na tečaj je kao predavač i stručna osoba stigla Jelka Rolih, a održavao se od 6. do 21. ožujka u selu Klarići na Buzeštini. (5) Nakon završetka tečaja polaznici su upućeni na rad na terenu. Krajem ožujka započeo je novi tečaj, ali nije dovršen zbog neprijateljskih napada. Treći je tečaj održan u Katunu pod Učkom od 16. do 24. svibnja (6). Polaznici prvih tečajeva, tzv. tečajci, učitelji i učiteljice ili, kako su tada govorili, narodni učitelji, nastavu su najčešće imali u prirodi jer je veći dio školskih zgrada bio uništen. (7)

Školski pribor kao što su pisanke, ravnala, bočice tinte, držala za pera, olovke, crtni i trgovački papir te udžbenici nabavljali su se preko Prosvjetnog odjela Okružnih i Kotarskih NOO-a, ali neredovito i u nedovoljnim količinama. Najveći je problem bila nabava udžbenika koja se odvijala ilegalnim putevima iz tiskara Propagandnog odjela (Propodjel) Oblasnog NOO za Istru ili Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a. U onim mjestima i školama gdje je postojao župnik ili redovnik učio se vjeronauk nakon što bi program potvrdio Prosvjetni odjel Oblasnog NOO-a za Istru. (8)

Problemi u školstvu i nastavnicima

Prema izvještaju od 7. lipnja 1944. nije bilo dovoljno podataka o broju škola, tečajeva i školskih zgrada za okrug Buzet gdje se nastava odvijala u privatnim kućama. Broj nastavnika sa stručnom spremom bio je jako mali te je upravo nedostatak stručnog kadra bio glavni problem. Ostali problemi bili su nedostatak knjiga, priručnika i učila te epidemija svraba. Kod roditelja je vladao strah pa nisu slali djecu u školu.

Vojno-politička situacija poboljšala se sredinom 1944. godine što je omogućilo otvaranje škola i skoro neometano odvijanje nastave. Dio učitelja bio je iz partizanskih

jedinica i to su bili mladi ljudi koji su završili neku srednju školu, a dio učitelja tek je trebalo osposobiti na učiteljskim tečajevima. (9)

3. etapa (lipanj 1944. – studeni 1944.)

Sredinom 1944. u Istru je stigla Darinka Slani kao i učitelji Josip Šestan, Marijan Buzdon, Anton Modrušan, Milutin Ivanušić, Dušan Perhat i Ivan Kružić. Osnutak Oblasnog prosvjetnog odjela čija je pročelnica bila Štefanija Ravnić, a članica Darinka Slani, označio je početak treće etape. Nakon dolaska Darinke Slani počelo se sa sustavnom organizacijom učiteljskih tečajeva.

Na okružnoj prosvjetnoj konferenciji 1. lipnja 1944. izneseni su podatci o školama i broju školskih zgrada. Najviše škola nalazilo se u privatnim zgradama i bile su loše opremljene, a većinom su nepismeni bili stariji ljudi. Organizirani su tečajevi za odrasle jer je omladina jako slabo znala hrvatski jezik, ali je to bilo teško provesti zbog ljetnih poslova i nedostatka učiteljskog kadra. U izvještajima se spominje i potreba za prosvjetnim radom u vojsci jer su omladinci govorili dijalektom i većinom nisu poznavali hrvatski jezik. Prema izvještaju od 3. srpnja 1944. u Istri je bilo puno neprijateljskih garnizona te su zbog guste mreže cesta vrlo lako mogli doći u svako selo. U Buzetu, Bujama, Rovinju, Poreču i Tinjanu prosvjetni je rad bio nemoguć, čak je i ubijen jedan član NOO-a, u kotarevima Pazin i Pula rad je bio moguć samo u nekim općinama, dok je rad bio moguć u Čepiću, Labinu, Žminju, Krasu i Motovunu.

Prvo oblasno prosvjetno savjetovanje održano je 6. srpnja 1944. te su na njemu sudjelovali pročelnica Oblasnog NOO-a za Istru Štefanija Ravnić (na fotografiji), članica Oblasnog prosvjetnog odjela Darinka Slani, pročelnik Okružnog NOO-a Buzet Anton Kozlović i član Okružnog prosvjetnog odjela Buzet Anton Host, pročelnik Okružnog NOO-a Pazin Ivan Velić, kotarski referent za Buzet i Motovun Josip Šestan. Na savjetovanju su postavljeni sljedeći zadatci: zaduživanje članova NOO-a za prosvjetni rad, organizacija prosvjetnih odjela po okruzima i kotarevima, održavanje (u najkraćem roku) okružnih prosvjetnih savjetovanja, osnutak prosvjetnih odbora u svim školskim općinama, prikupljanje podatka o školama, školskim zgradama, školskim sposobnjacima i polaznicima, izrada popisa nepismenih, organizacija učiteljskih tečajeva, otvaranje novih škola, sređivanje administracije odjela i škola. Okružni su NOO-i imali osobe zadužene za prosvjetu, u Okružnom NOO-u Buzet to su bili Antun Host (referent) i član Josip Šestan, u Okružnom NOO-u Pazin Slavko Brozović je bio referent za Pazin i Labin, a Davorka Širola za Čepić te u Okružnom NOO-u Pula Ivan Nefat koji je tih dana završio učiteljski tečaj.

Na Oblasnom prosvjetnom savjetovanju 5. i 6. kolovoza 1944. godine raspravljalo se o političkoj situaciji u Istri i po okruzima, izvještavalo se o radu, talijanskim školama i talijanskim učiteljima, učiteljskim tečajevima, prosvjetnom radu u vojsci, novim uputama prosvjetnog odjela ZAVNOH-a te uputama za daljnji rad.

U ljeto 1944. godine u Istri je radilo 40 škola, a broj škola ovisio je o vojnoj i sigurnosnoj situaciji. (10)

Učiteljski tečajevi

Prema dopisu Darinke Slani od 29. lipnja 1944. učiteljski tečajevi nisu dali željene rezultate zbog nepoznavanja jezika i nedostatka predavača te je od nadređenih tražila omladinca iz I. brigade za rad na učiteljskom tečaju. Učiteljski tečajevi održani su u lipnju u Oriču na Pićanščini i Zatki na Barbanštini, u srpnju i kolovozu u Prnjanima u okrugu Pula te u Bolobanima na Pićanščini, a u kolovozu i rujnu u dijelom u Prnjanima, a dijelom u Peruškima. Deveti i posljednji partizanski učiteljski tečaj u Istri održan je u Prnjanima u listopadu i studenom. (11) Taj je tečaj bio napadnut 14. studenog ujutro od bande te je tad zgrada tečaja zapaljena, a škola demolirana.

U izvještajima o završenim učiteljskim tečajevima navode se:

1. tijek tečaja i njegov program: trajanje, broj polaznika, imena nastavnika, predmeti
2. obrađeno gradivo
3. organizacija tečaja: unutarnja (organizacija same obuke i život na tečaju, dnevni red), vanjska organizacija tečaja (higijena, prehrana, disciplina)
4. nastavna sredstva
5. broj i sastav polaznika te njihov uspjeh
6. nedostaci tečaja
7. stečena iskustva.

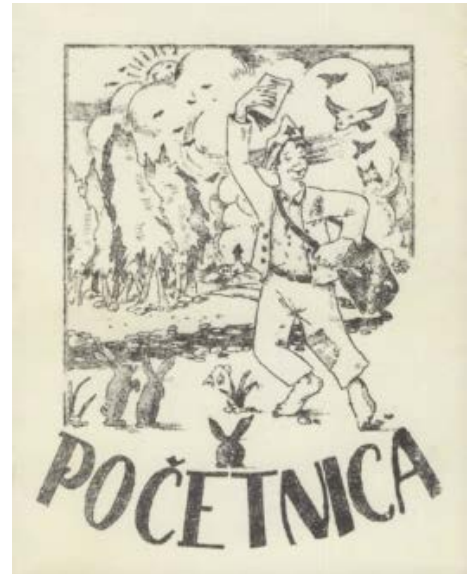
Učiteljski tečajevi organizirani su i za vojnike pa su Slavko Brozović i Dušan Perhat vodili učiteljski tečaj u štabu I. i II. istarske brigade.

Problemi na tečajevima i u školstvu

Neki od glavnih problema na tečajevima bili su nedostatak vode, pojava bolesti, kao što su uši i svrab, nepoznavanje jezika i kratkoća tečaja, prevelike razlike u sposobnostima pojedinaca kao uzrok sporom svladavanju gradiva, odsustvo polaznika zbog sezonskih radova na polju, prekidi tečaja zbog napada neprijatelja te nedostatak materijala. Kako bi se poboljšao uspjeh tečaja, organizirali su se pripremni tečajevi radi savladavanja hrvatskog jezika te je odlučeno da se smanji program, bolje odaberu polaznici koji su završili osnovnu školu i pronađe pomoćno osoblje kako polaznici tečaja ne bi obavljali i druge poslove.

U mnogim su dopisima istarski prosvjetni referenti tražili da se pošalje još školskog materijala jer nisu imali dovoljno kreda, karata Jugoslavije itd. Smatrali su da će narod u Istri, kad usvoji hrvatski jezik, lakše moći pratiti *oslobodilačku štampu* i *odanije* se priključiti NOP-u. Knjige koje su stizale u Istru slane su na učiteljske tečajeve i u škole, ali nedovoljno *...nema nikakvih priručnika ni za djecu ni za nastavnike* — nema »Početnice«...

I dalje je najveći problem bio pomanjkanje kadra te su tražili da pošalju još učitelja jer je mobilizacija omladinaca iz Primorja bila slaba: *...sam pojam Istra ovdje je u prvom redu nešto vrlo daleko, a u drugom redu opasno, pa se ljudi boje tamo dolaziti i zbog toga ih se tako malo javlja...* Problem je često bila prehrana pa se u jednom dopisu ističe važnost školskih vrtova i potreba za njihovim osnivanjem.

[46]

Učiteljski tečaj za okrug

Pazin²⁷⁰

Broj: sl/44

Dana, 23. VIII 44.

Oblasnom NOO-u za Istru Prosvjetni odio

Po pitanju obskrbe tečaja s hranom nije ništa do danas učinjeno. Gosp. odjel ONOO Pazin poslao nam je 50 kg snijetljivog brašna iz kojega se samo može kruh ispeći. Ostale ustanove obskrbljivane su navodno sa čistim brašnom. Budući da su polaznici odbili da jedu testo od takvog brašna, bio je jučerašnji dan na našem jelovniku samo kruh, a tako će biti i danas. Osim toga nemamo niti soli ni masti.

Uz ovakovu ishranu može se uz lakši tempo raditi dan dva, ali svaki duži rad bio bi ne samo beskoristan, nego štetan po zdravlje polaznika. A budući ovi nisu došli na tečaj da izgube zdravlje, nego da nešto nauče, to smo prisiljeni u koliko se ishrana ne poboljša koliko dozvoljavaju mogućnosti da prije vremena završimo radom.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu

za učit[eljski] tečaj²⁷¹
Ivan Kružić²⁷²

Planovi i programi

Među prilogima izvještaja Štefanije Ravnić od 3. srpnja 1944. nalaze se i Plan i program pripremnog tečaja, u trajanju od 15 dana; učiteljskog tečaja za osposobljavanje nestručnog kadra za narodne učitelje, u trajanju od 30 dana; učiteljskog tečaja za osposobljavanje nestručnog kadra koji ima najmanje 4 razreda srednje škole za narodnog učitelja u trajanju od 20 radnih dana; te tečaja za odrasle u trajanju od 10 dana. Na pripremnom su tečaju polaznici stjecali znanje iz hrvatskog jezika te računa i geometrije, a na učiteljskim tečajevima iz hrvatskog jezika, odgojno-obrazovnog rada, računa s geometrijom, povijesti, zemljopisa i prirodnih nauka. Cilj tečaja za odrasle bio je stjecanje znanja iz hrvatskog jezika, računa, zemljopisa i povijesti kako bi pojedinci mogli pratiti oslobodilačku štampu te sudjelovati u NOB-u i NOP-u.

Program iz povijesti na učiteljskom tečaju

Povijest.

Podrijetlo naroda Jugoslavije:

a) Slaveni u pradomovini, (1)

b) Seoba Slavena. (1)

Borba za jadransku obalu. (1)

I. svjetski imperijalistički rat. Ruska revolucija i oslobodilački pokret u Europi. (1)

Postanak predaprilske Jugoslavije. Pokreti nacionalno ugnjetenih naroda. Zavođenje vojno-fašističke diktature. Borba naroda Jugoslavije do 5. V. 1935. g. (2)

Fašizam — opći pregled. (1)

Borbe protiv fašističke opasnosti. Traženje oslonca na SSSR i njegovu politiku mira. (1)

Napad na Jugoslaviju. Izdaja, kapitulacija i okupacija zemlje. (1)

Otpor naroda i pripremanje ustanka pod vodstvom KP. (1)

Napad na SSSR i pretvaranje II imperijalističkog rata u oslobodilački. (1)

Narodni ustanak na zemlji; ciljevi i metode NOP-a; organi narodnog ustanka: NOO, AFŽ i USAOH. (1)

Rad narodnih neprijatelja u zemlji i inostranstvu: fašisti, ustaše, četnici; jugoslavenska vlada, izdajničko vodstvo HSS, narodni izdajice — uporišta okupatora. (1)

Stvaranje NOVa. (1)

Kapitulacija Italije. Povezanost širokih narodnih masa s NOPom. Priznanje NOBe širom čitavoga svijeta. Naši saveznici: SSSR, Engleska i Amerika (Moskovska i Teheranska konferencija) (2)

Nova politička predstavništva. Osnivanje AVNOJ, ZAVNOH itd. Odluke II. zasjedanja AVNOJ. Izgrađivanje države. NOO-i pravi demokratski organi vlast. Odluke III. zasjedanja ZAVNOHa. (2)

Federalna Hrvatska u Federativnoj Jugoslaviji (2)

Narodni vođa Maršal Jugoslavije drug Josip Broz Tito.

Raspored sati i dana na učiteljskom tečaju

Prilog 1

Satovi	Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Subota	Nedjelja
8—8,45	hrvatski jez.	hrvatski jez.	hrvatski jez.	hrvatski jez.	hrvatski jez.	hrvatski jez.	hrvatski jez.
8,50—9,35	hrvatski jez.	pedagogija	hrvatski jez.	pedagogija	hrvatski jez.	pedagogija	hrvatski jez.
9,45—10,30	povijest	povijest	pedagogija	povijest	pedagogija	povijest	pedagogija
10,45—11,30	pedagogija	zemljopis	račun*	zemljopis	povijest	zemljopis	povijest
11,40—12,25	pedagogija	prirudopis	povijest	prirudopis	zemljopis	prirudopis	zemljopis
Poslije podne							
3—4	povijest	pedagogija	hrvatski	prirudopis	zemljopis	hrvatski	—
4—5	povijest	pedagogija	hrvatski	prirudopis	zemljopis	hrvatski	—

* Preostala dva sata iz računa nadoknadit će se naknadno¹⁰⁰

Raspored dana

6 ^h	ustajanje
7 ^h	doručak
8 ^h	početak obuke
12,25 ^h	svršetak obuke
13 ^h	ručak
13,30—15 ^h	odmor
15 ^h —17 ^h	seminar
17 ^h —19 ^h	učenje
19 ^h	večera
21 ^h	spavanje

¹⁰⁰ Tone Crnobori, jedan od polaznika tečaja, u radu Preporod, n. dj., str. 51, donosi ovaj raspored sati:

Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Subota
1. hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.
2. hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.	hrv. jez.
3. povijest	higijena	povijest	prirud.	povijest	zemljopis
4. pedagogija	račun	pedag.	zemlj.	pedag.	prirudopis
5. zemljopis	pedag.	zemlj.	pedag.	zemlj.	pedagogija
6. prirudopis	povijest	prirud.	povijest	higijena	povijest

Iskaz polaznika učiteljskog tečaja po uspjehu i rangu

ISKAZ										
polaznika učiteljskog tečaja po uspjehu i rangu										
Red. br.	Ime i prezime	Mjesto rod.			Narodnost	Koje je škole svršio	Na kojoj je dužnosti u NOP	Uspjeh u -nauci	Vlađanje	Opaska
		Opć.	Kot.	Okr.						

4. etapa (studeni 1944. – svibanj 1945.)

Vojno-politička situacija posebno se promijenila od jeseni 1944. godine kad su nje-mačke i fašističke vojne postrojbe postale aktivnije na cijelom području Istre zbog čega se nastava odvijala nekontinuirano i samo kad je bilo sigurno. (12)

Prema dopisu Prosvjetnog odjela Oblasnog NOO-a za Istru upućenom Odjelu narodne prosvjete ZAVNOH-a 27. prosinca 1944. u Istri je bilo mnogo problema zbog čega su planirali učiteljski tečaj u Čabru. Okružni prosvjetni referenti za Pulu i Poreč morali su napustiti svoja mjesta i otići na oslobođeni teritorij Gorskog kotara u Čabar gdje se održavao učiteljski tečaj i gdje se je nalazio referent Prosvjetnog odjela NOO-a za Istru Antun Host. Zbog povećanog broja neprijateljskih vojnika i napada mnogo je škola prestalo s radom u okruzima Pula i Poreč.

Kad je u Istri postalo nemoguće raditi, kadrovi su iz Istre otišli u vojsku ili u Okružni NOO za Gorski kotar. Prosvjetni odjel preselio se u Čabar kao i većina nastavnika.

Na području Gorskog kotara u Čabru održan je prvi učiteljski tečaj od 16. studenog 1944. do 12. siječnja 1945. Drugi učiteljski tečaj u Čabru započeo je 1. veljače 1945. i nastavio se do 12. travnja 1945. kad se preselio u Brod na Kupi gdje je i završio s radom 20. travnja 1945. Iz Istre tad nisu mogli dobiti ništa, svu su hranu dobivali s terena zamjenom i to glavni je artikl duhan koji se uz sol dade najbolje mijenjati.

Na temelju izvoda iz zapisnika sa sastanka Oblasnog NOO-a za Istru održanog u Delnicama 5. veljače 1945. tad u Istri više nije bilo nikakve mogućnosti rada te je posljednja škola bila u kotaru Labin u selu Salakovci do 15. prosinca 1944., a s radom je prestalo i nekoliko večernjih tečajeva. Gotovo svi nastavnici tečaja otišli su na teritorij Gorskog kotara, a njihova je sudbina bila različita. Neki su učitelji otišli na novo radno mjesto (Marijan Buzdon, Anka Kehler, Aleksandar Švicer, Maša Lukić, Kata Lazić), neki su upućeni na privremeni rad u 43. diviziju (Davorka Širola, Vilko Paškvan, Ivan Kružić), neki su sudjelovali u radu učiteljskog tečaja u Čabru (Ladislav Dorčić), neki su ostali na terenu (Ante Crnobori, Milka Crnobori, Anton Modrušan), neki su navodno uhićeni (Zorka Diklić, Kaja Diklić), a za neke se u trenutku nastanka dokumenta nije znalo gdje su (Slavko Brozović, Petar Žmak, Ivan Nefat).

Prema izvještaju Oblasnog NOO-a za Istru ZAVNOH-u od 4. ožujka 1945. rad u Istri je onemogućen, jedino su u kotaru Čepić radile narodne učiteljice. Prilike su se popravile u travnju 1945. kad je uslijedio odlazak većeg broja neprijateljskih vojnika i ukidanja većeg broja garnizona.

Zaključak

Organizacijom učiteljskih tečajeva na području Istre koje su završili tzv. tečajci pokušao se nadomjestiti nedostatak kvalificiranog nastavnog kadra te započeti proces otvaranja škola na slobodnom teritoriju. U razdoblju partizanskog školstva od 1943. do 1945. godine, a najintenzivnije 1944., otvorene su 153 partizanske škole i brojni analfabetski tečajevi. Organizirano je 11 učiteljskih tečajeva koje je završilo 229 narodnih učitelja, a na kojima je poučavalo 17 učitelja i profesora koje je ZAVNOH uputio na rad u Istru. (13)

...Tečajevi su se održavali pod različitim okolnostima, ali oni su ipak izbacili stanoviti broj narodnih pomoćnih učitelja, koji su teškom mukom skladavali građu osjećajući i sami nedostatak znanja i iskustva. Ipak se većina njih na praksi pokazala vrlo dobro, narod ih je zavalio jer su ozbiljno shvatili svoje zvanje, neustrašivo su vršili svoje dužnosti i skromno snosili sve teškoće. Vrijedno je zabilježiti i ovu sličicu: U Tupljaku je stalno radila

škola i večernji tečaj koji je mogao raditi samo kad je bilo mjesečine jer drugoga sijetla nije bilo u selu. Međutim Nijemci su došli u Čepić. Kroz lug to je sasvim blizu jedno do drugoga. Kot(arski) referent došao je drugarici učiteljici i začuđeno zapitala kad ju je vidjela da i dalje drži školu. „Drugarice, pa Nijemci će proći”. A ona je hladno odgovorila „Pa još nisu tu”: i nastavila radom...

Bilješke

1. školstvo. Istrapedia, istarska internetska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1118/skolstvo>
2. Pazinske odluke. Istarska enciklopedija <https://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2041>
3. Dukovski, D. (2006.) Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945. - 1955.). Acta Histriae, 256.
4. školstvo. Istrapedia, istarska internetska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1118/skolstvo>
5. Host, Antun. Istrapedia, istarska internetska enciklopedija
6. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/2495/host-antun>
7. školstvo. Istrapedia, istarska internetska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1118/skolstvo>
8. Dukovski, D. (2006.) Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945. - 1955.). Acta Histriae, 256.
9. Dukovski, D. (2006.) Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945. - 1955.). Acta Histriae, 257.
10. Dukovski, D. (2006.) Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945. - 1955.). Acta Histriae, 256.
11. školstvo. Istrapedia, istarska internetska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1118/skolstvo>
12. školstvo. Istrapedia, istarska internetska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1118/skolstvo>
13. Dukovski, D. (2006.) Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945. - 1955.). Acta Histriae, 257.
14. Dukovski, D. (2006.) Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945. - 1955.). Acta Histriae, 258.

Izvori i literatura

1. Dukovski, D. (2006.) Izgradnja socijalističke prosvjete, kulture i sporta u poratnoj Istri (1945. - 1955.). Acta Histriae, br. 14. 253 - 280.
2. školstvo, Istrapedia, istarska internetska enciklopedija, <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1118/skolstvo>
3. Vlahov, Dražen. (1981.) Dokumenti za povijest partizanskog školstva u Istri I. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, Vol. 24 No. 39 - 68.
4. Vlahov, Dražen. (1982.) Dokumenti za povijest partizanskog školstva u Istri II. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, Vol. 25 No. 129 - 279.
5. Vlahov, Dražen. (1983.) Dokumenti za povijest partizanskog školstva u Istri III. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, Vol. 26 No. 165 - 198.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Milohanić, V. (2023). Partizansko školstvo u Istri. *Poučavanje povijesti*, II(2), 75–82.